

TİASSA

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 4, Sayı: 12, Eylül 2017, s. 8-17

İnan KESER¹
Sadullah SEYİDOĞLU²

MEDRESE VE OTORİTE: SİİRT TILLO MEDRESELERİ ÖRNEĞİ

Özet

İslam'da, dini eğitim kurumlarının ortak adı medresedir. Selçuklu ve Osmanlı yönetimlerinde devlet himayesinde bulunan medreseler Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının hemen ardından, 1924 yılında kapatıldı. Ancak Şark/Doğu ya da Kürt Medreseleri olarak adlandırılan medreseler bugüne kadar faaliyetlerine devam etti. Bu medreselerden iki tanesi, Siirt'in Tillo'da ilçesinde bulunan ve bu nedenle Tillo medreseleri olarak adlandırılan medreselerdir.

Tillo medreselerinin, Siirt kentinde yaşayanların zihniyetleri ve pratikleri üzerindeki etkisinin ana hatlarıyla anlaşılmasına çalışıldığı bu çalışmaya kaynaklık eden veriler 2017 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Siirt kentinin tamamında, dengeli bir dağılımla yürütülen saha araştırması ile elde edildi. Saha araştırmasında, yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla, 15 ve üstü yaşlardan 166 kişiyle; bir başka deyişle 158.574 olan Siirt kent nüfusunun %0.1'ini aşkın bir kesimiyle görüşüldü. Araştırma neticesinde temel olarak, Tillo medreselerinin Siirt halkı üzerinde politik, sosyal, ekonomik ve bunlarla karşılaştırılmayacak kadar yüksek bir dini otoriteye sahip olduğu tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Medrese, Otorite, Siirt, Tillo.

MADRASA AND AUTHORITY: SAMPLE OF TILLO MADRASAS

Abstract

In Islam, common name of religious educational institutions is 'madrasa'. Madrasas which were under protection in the administrations of Seljuk and Ottoman have been closed right after the foundation of the Republic of Turkey in 1924. Nevertheless, the ones named Oriental/Eastern or Kurdish Madrasas have

¹Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Sosyoloji Bölümü., inankeser@gmail.com

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Dicle Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, sseyidoglu@siirt.edu.tr

continued their activities till today. Two of these madrasas are located in Siirt's Tillo district and for this reason, they are called Tillo madrasas.

The data aiming to understand the effect of Tillo madrasas over the mentality and practice of the people living in Siirt city, were obtained in the months of April and May of the year 2017, with a balanced field research in the entire city of Siirt. In the field research, using a structured interview form, (15 years old and over) 166 people were interviewed; in other words over 0.1 % of Siirt's urban population which is 158,574. As a result of the research, basically, it is detected that, Tillo madrasas have political, social, economic and more than these a higher religious authority over Siirt people.

Keywords: Sociology of Religion, Madrasa, Authority, Siirt, Tillo.

GİRİŞ

Her dinde olduğu gibi İslam'da da dini bilgilerin öğretilmesini sağlayacak eğitsel kurumlar ilk andan itibaren var oldu. İslam'da dini bilgilerin öğretildiği ilk mekânlar mescitlerdi. Zaman içinde dini eğitim faaliyetleri ile ayinlerin birbirinden farklı mekânlarda icra edilmesi yoluna gidildi ve "ders yeri" anlamına gelen medreseler ortaya çıktı. Gerek yönetim gerekse eğitim içeriği açısından kurumsallaşmış medreselere çok daha sonra kuruldu. Bu medreselerin ilk örneği Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk (ö.1092) tarafından 1067 yılında açılmaya başlanan, bu nedenle de Nizamiye Medreseleri olarak anılanlardı. Devlet tarafından medrese kurulması ve yönetilmesi uygulamasını Osmanlılar da devam ettirdi. Ancak bu süreçte medreseler önemli işlevsel değişiklikler yaşadı. Dini eğitimin yanında bilimsel eğitim de verilen Nizamiye Medreseleri'nin temel kuruluş amaçlarından biri; Şii, özellikle de güçlü İsmaili propagandasının halk üzerinde yarattığı etkiyi, karşı propaganda ile yok etmek ve Sünni mezhebi etkin kılmaktı. İsmaili tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde İsmaili karşıtı propaganda işlevi gerileyerek dini ve bilimsel alanlarda verilen eğitimle din ve devlet görevlisi yetiştirme işlevi ön plana çıktı. Osmanlı döneminde, en önemlileri padişahın himayesindeki başkent medreseleri olmak üzere, hemen hemen her bölgede medreseler mevcuttu. Bu medreselerin bazıları devlet tarafından kurulup yönetilen, genel ya da ihtisas eğitimi veren medreselerken önemli bir kısmı da tarikatlar tarafından kurulan medreselerdi. Dolayısıyla birçok medrese aynı zamanda tarikat mekânı olan tekke ve zaviye hüviyeti taşımaktaydı ve yöneticileri de tarikat şeyhleriydi. Osmanlı'da Batılılaşmanın temel devlet politikası haline gelmesinin derinden etkilediği kurumlardan biri medreselerdi. 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın yayımlanmasının ardından eğitim alanında yapılan reformlarla, devlet tarafından, 'mektep' adı verilen Batı tarzı okullar açıldı ve böylelikle medreseler sadece din öğretimi yapan, din görevlisi yetiştiren kurumlara dönüştü. Tanzimat sonrasında mektep-medrese ikiliği biçiminde cisimleşen geleneksel dini ve Batılı bilimsel eğitim anlayışlarının ortadan kalkması 1923 yılında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla gerçekleşti. 1924 yılında çıkarılan Tevhidi Tedrisat Kanunu ile açıkça belirtilmese de medreseler, 1925 yılında da tekke ve zaviyeler kapatıldı ve ülkedeki tek eğitim biçiminin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda yürütülen Batı tarzı eğitim olması amaçlandı. Bu sistem içinde, din eğitimi de İmam Hatip okulları ve İlahiyat Fakülteleri aracılığıyla yürütülecekti (Talas 2000; Kazıcı 2016; Zengin 2002; Uzunçarşılı 1965; Sarıkaya, 1997). Neticede, var olan medreseler devlet tarafından kapatıldı ve bir daha açılması engellendi. Şark/Doğu ya da Kürt Medreseleri olarak

anılan, Türkiye'nin Doğu, özellikle de Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki medreseler ise ayrıksı bir görünüm sergiledi. Merkezi idarenin pek de etkili olmadığı, dini aidiyetlerin ise oldukça güçlü olduğu Kürt bölgelerindeki, çoğunlukla Nakşibendi, kısmen de Kadiri tarikatına bağlı şeyhlerce yönetilen bu medreselerin önemli bir kısmı kapanmak bir yana faaliyetlerine günümüze kadar devam etti.

Bu medreseler içinde, geçmişte birçok önemli din adamının eğitim gördüğü ya da yaşadığı, Siirt kentinin 8 km. kuzeyinde bulunan, tamamına yakını Arap yaklaşık 1.500 civarında nüfusa ev sahipliği yapan Tillo ilçesindekiler oldukça dikkat çekicidir. Şafii mezhebine ve Kadiri tarikatına bağlı Şeyh Bedreddin tarafından yönetilen yaklaşık 150 öğrenciye sahip “Memduhiye Medresesi” ile Şafii mezhebine ve Nakşibendi tarikatına bağlı Molla Burhaneddin tarafından yönetilen yaklaşık 500 öğrenciye sahip “Tillo/Mücahidiye Medresesi” olmak üzere iki medresenin olduğu Tillo, bu yönüyle günümüzde de dini eğitim merkezi görünümündedir. Siirt'teki diğer medreselerde olduğu gibi eğitimlik yapanlara ‘müderis’ ve ‘seyda’; medresenin yönetici eğitimine ‘baş müderis’ ve ‘büyük seyda’ ya da tarikat mensubu olduğu için ‘şeyh’; öğrencilere ‘faki’, mezun olmaya yakın öğrencilere ‘talip’ adı verilen bu medreselerde eğitim, Siirt ilindeki diğer medreselerde olduğu gibi, hemen hemen Osmanlı medreselerindeki metot takip edilerek yapılır. İlkokuldan mezun olmalarının ardından, müderislerin yaptığı mülakatla seçilen ve ortalama 8 yıl süren öğrenimleri boyunca medresede ikamet eden erkek öğrenciler, eğitimlerinin gözetiminde ‘sıra kitapları’ adı verilen tamamıyla Arapça ve din bilgisini geliştirmeye yönelik kitaplarla eğitim görür. Sınıf sisteminin olmadığı medreselerde, öğrenciler, eğitimlerinin kararıyla tamamladıkları kitabı takip eden kitaba geçer ve bütün kitapları öğrendiğine karar verildiğinde medrese yöneticisinin kararı ile mezun edilir. Mezun olmasına karar verilen öğrenciye, medrese yöneticisi tarafından halka açık, geniş katılımlı bir törenle ‘icazetname’ (izin belgesi/diploma) verilir ve bu kişi ‘mecuz’ yani dini ve ilişkili konularda hüküm verme iznine sahip kişi statüsüne yükseltilir. Halk tarafından ‘melle’ ya da ‘molla’ olarak adlandırılan mecuzların, önemli bir kısmı din görevlisi olarak çalışmaya başlarken bir kısmı medreseden ayrılmayarak müderis olarak görev alır (Kayhan 2014; Akdemir 2016).

Siirt'teki diğer medreseler gibi, yakın döneme kadar halkın bağışları ve gönüllü eğitimliklerin çabalarıyla gayrı resmi olarak varlığını sürdüren bu medreseler, 2012 yılında yapılan düzenlemeyle Kuran kursuna dönüştürülerek Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlandı. Bu düzenleme ile Memduhiye Medresesi resmi olarak Memduhiye Erkek Kuran Kursu, Tillo/ Mücahidiye Medresesi ise Tillo Erkek Kuran Kursu adını aldı, müderislerin hemen hemen tamamı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuran kursu öğretmeni ya da imam kadrolarına atandı ve medreselerin masraflarının bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından karşılanmaya başlandı. Ancak medreseler yapı ve işleyiş bakımından geleneksel otonomilerini korudu; bir başka deyişle medreselerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kuran kursuna dönüşmesi sadece ismen gerçekleşti. Benzer biçimde 1998 yılından itibaren İlahiyat Fakültesini, 2013 yılından itibaren de İmam Hatip Lisesini açık öğretimin yoluyla okumanın mümkün hale gelmesiyle medrese öğrencilerine medrese öğrenimlerini aksatmadan açık lise ve üniversiteden mezun olma imkânı sağlandı. Böylelikle medrese mezunlarının, geçmişte gayrı resmi olarak yaptıkları din görevliliğini resmi olarak yapabilmeleri yanında yüksek öğrenimlerini müteakip, farklı meslekleri icara edebilmelerinin de önü açıldı (Kayhan 2014; Akdemir 2016).

METODOLOJİ

Tillo medreselerinin, Siirt kentinde yaşayanların, zihniyetleri ve pratikleri üzerindeki etkisinin ana hatlarıyla anlaşılmasına çalışıldığı bu çalışmadaki sosyolojik veriler 2017 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Siirt kentinin tamamında, dengeli bir dağılımla yürütülen saha araştırması ile elde edildi. Saha araştırmasında, yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla, %10.2'si 15-20, %39.8'i 21-29, %23.5'i 30-39, %16.3'ü 40-49, %7.8'i 50-59, %2.4'ü 60 ve üstü yaşta olan 83'ü erkek, 83'ü kadın 166 kişiyle; bir başka deyişle 158.574 (ADNKS 2016) olan Siirt kent nüfusunun %0.1'ini aşkın bir kesimiyle görüşüldü.

YALITILMIŞ KENT SİİRT

Türkiye'nin, karasal iklimin hakim olduğu, güneydoğu kısmında bulunan Siirt kenti, kuzeyden Bitlis, doğudan Van, güneyden Şırnak ve batıdan Batman illeriyle çevrili Siirt ilinin merkezidir. Kentin kurulu olduğu plato hem kuzey, doğu ve güney yönlerinden sarp dağlarla, hem de doğudan Botan, batıdan Kezer nehirleri ile çevrilidir. Bir başka ifadeyle Siirt kenti dağ ve nehirlerle doğal olarak yalıtılmış bir kenttir. Doğal yalıtılmışlığı ve merkezi olduğu alanının ekonomik anlamda üretken olmaması nedeniyle Siirt kenti geçmişte herhangi önemli bir ticari güzergaha dahil değildi. Bugün de kuzey ve doğu yönlerindeki il merkezlerine doğrudan karayolu bağlantısı bulunmayan kentin, güney yönünden tek bağlantısı eski ilçesi Şırnak'a uzanan ve güvenlik nedeniyle pek de kullanılmayan, dar karayoludur. Dolayısıyla kentin bugün sahip olduğu tek önemli karayolu bağlantısı, plato boyunca batıya ilerleyen ve eski ilçesi Batman üzerinden Diyarbakır'a ulaşan yoldur. Siirt kentinin doğal koşullarından kaynaklanan yalıtılmışlığı ve ekonomik güçsüzlüğü Osmanlı dönemindeki idari statüsünde de kendini açık biçimde gösterir. 1514 yılında Osmanlı yönetimine girdikten sonra, Diyarbakır ve Bitlis'e bağlı kaza ya da sancak olarak varlığını sürdüren Siirt bölgesi ancak 1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla il statüsüne yükseltildi ve Siirt kenti bu ilin merkezi yapıldı (Özgen ve Karadoğan 2009: 62-70; Demir 2016: 13-19).

İdari anlamdaki bu değer kazanmaya rağmen kentin yalıtılmışlığı uzun süre devam etti. Yalıtılmışlığının bir ölçüde aşılması 1940 yılında Raman, ardından 1951 yılında Garzan'da petrol bulunmasıyla gerçekleşti. Daha önceleri idari birimler dışında devlet varlığının pek de bulunmadığı bölgede, Türkiye için elzem bir ekonomik kaynak olan petrolün bulunmasıyla, devlet yatırımları gözle görülür biçimde arttı: Petrolün işlenmesi için önce 1942 yılında Maymune rafinerisi, ardından 1948 yılında Batman'da yıllar içinde devasa bir tesise dönüşen rafineri kuruldu, 1944 yılında demiryolu hattı Siirt ilinin Kurtalan ilçesine ulaştı, 1950 yılında kentin tek önemli karayolu bağlantısı olan Diyarbakır yolunun ve Diyarbakır yolunu kesen ve o güne kadar geçişlerin ancak sallarla yapılabildiği Batman nehrinin üzerine köprü yapımına başlandı (Demir 2016: 49-74).

Aynı süreçte kentin fiziksel, daha da önemlisi sosyal yapısında da değişiklikler yaşanmaya başladı. 1925'te sadece 4 ilkokul ve 1 ortaokulun bulunduğu kente 1954'te ilk lise açıldı, 1957 yılında Botan çayı üzerine kurulan baraj ile kente su ve elektrik sağlandı. Ancak kentte kanalizasyon ve içme suyu sistemi bulunmadığı için kente ulaştırılan suyun dağıtımının umumi çeşmeler vasıtasıyla yapılmasına devam edildi. 1950'li yıllarda kentteki ilk caddeler, 1955 yılında ilk defa uzman hekimlerin görev aldığı 75 yataklı hastane, 1966 yılında Ziraat Meslek Okulu ve on yıl sonra Siirt Eğitim Enstitüsü'ne dönüştürülecek olan Kız İlköğretmen Okulu açıldı. 2007 yılında kurulan ve bugün kent nüfusunun yaklaşık %8'ine tekabül eden 12.213

öğrenciye sahip olan Siirt Üniversitesi'nin çekirdeğini oluşturan bu okul açıldığı andan bugüne kentteki hem ekonomik hem de sosyokültürel değişimin önemli katalizörlerinden biri olarak kaldı (Demir 2016: 29-101). Görüşülenlerin %18.1'inin ilkokul, %9'unun ortaokul, %37.3'ünün lise, %27.1'inin üniversite mezunu olmasının gösterdiği gibi 1950'li yıllarda başlayan kentin yalıtılmışlıktan sıyrılma sürecinin sonucu olarak kentte yaşayanların kültürel kapıtaeri gözle görülür ölçüde arttı. Ancak görüşülenlerin dikkate değer bir kısmının (%8.4) hiçbir formel eğitime sahip olmamasının gösterdiği gibi bu gelişme bir açıdan da sınırlı kaldı.

Söz konusu süreçte kentin yaşadığı değişimin bir diğer boyutu geleneksel sosyokültürel kodların aşınmaya uğramasıydı. Örneğin görüşülenlerin sadece %3'ünün kadınların, %1.8'inin erkeklerin 15-17 yaşında evlenmesi gerektiğini dile getirmesinden anlaşılacağı üzere geleneksel, çocuk yaşta evlilik uygulaması büyük oranda ortadan kalktı. Ancak, görüşülenlerin %39.2'sinin (kadınlarda %37.3, erkeklerde %41 oranında) kadınların evden çıkarken kocasından her durumda, %51.2'sinin (kadınlarda %47, erkeklerde %55.4 oranında) ise bazen izin alması gerektiğini dile getirmesi yanında %15.7'sinin (kadınlarda %15.7, erkeklerde %15.7 oranında) erkeğin eşini dövebileceği durumlar olabileceğini söylemesinin gösterdiği gibi geleneksel eril zihniyet varlığını güçlü biçimde sürdürdü. Görüşülenlerin çok büyük çoğunluğunun (%89.9) Siirt ili doğumlu olması ve evli olanların üçte birini aşkın bir kısmının (%38.2) eşiyile akraba olması yanında sadece %5.4'nün politik bir partiye, %6'sının bir sivil toplum kuruluşuna üye (kadınlarda sırasıyla %2.4 ve %0 oranında) olmasının gösterdiği gibi sosyal ilişkilerde ve kamusal karar verme süreçlerinde de geleneksel ağlar gücünü korumaya devam etti.

1950'lerden sonra Siirt kentinde yaşanan önemli değişimlerden biri de oldukça dar olan kırsal artalanından kente önemli sayıda insanın göç etmesiydi. 1960'ta başlayan ilk göç dalgasının temel nedeni devletin yaptığı kamusal yatırımlar neticesinde kentteki çekici unsurlardaki artışı. 1990'larda yaşanan ikinci göç dalgasının nedeni ise bu yıllarda PKK ve devlet güçleri arasındaki silahlı çatışmaların zirveye ulaşması ve devletin PKK ile mücadelede köy boşaltmalara başvurmasıydı. Doğum hızının yüksekliği ile birleştiğinde bu göçler 1927 yılında 14.566 olan kent nüfusunun (Özgen ve Karadoğan 2009: 68) 2016 yılına gelindiğinde yaklaşık 160.000 kişiye ulaşmasına neden oldu.

1950'lerden itibaren hem içe kapalılıktan kısmen kurtulmaya başlaması hem de yoğun göçe maruz kalması neticesinde kentin etnik yapısı da, ki etnisite birçok açıdan Siirt kentinde hala temel sosyal farklılaştırıcıdır, önemli değişiklikler yaşadı. Yakın zamana kadar kentte Araplar, artalanında ise Kürtler nüfus çoğunluğunu oluştururken göçler neticesinde Kürtler, Siirt kentinde de çoğunluk haline geldi. Aynı zamanda 1950'li yıllara kadar çok az kişinin bildiği Türk dili³ kentte konuşulan birinci dil konumuna yükseldi. Bu durum, kentte yaşayanların bildikleri diller ve bu dilleri gündelik hayatta kullanma sıklıklarında kendini açık biçimde göstermektedir: Görüşülenlerin %68.7'si günlük hayatlarında Türk dilini birinci dil, %27.1'i ikinci dil, %0.6'sı üçüncü dil olarak; %24.1'i Kürt dilini birinci dil, %36.1'i ikinci dil, %12.7'si üçüncü dil olarak; %7.2'si Arap dilini birinci dil, %27.7'si ikinci dil, 14.5'i üçüncü dil olarak kullanmaktadır. Görüşülenlerden yalnızca Türk dilini bilenlerin oranı %6, sadece Kürt dilini bilenlerin oranı %1.2, sadece Arap dilini bilenlerin oranı ise %0.6'dır.

³ 1946'da Siirt milletvekillerinin hazırladığı bir rapora göre Siirt ilinde halkın önemli bir kısmı Türkçe bilmemekteydi ve Türkçe konuşabilenler, Batı vilayetleriyle ticaret yapanlar ve örgün eğitim alanlardı. Siirt il merkezinde Arapça, ilçe ve köylerde Kürtçe konuşulmaktaydı (Demir 2016: 111-112).

Şüphesiz söz konusu süreç kentin ekonomik hayatında da değişiklikler yarattı. Siirt, 1950'lere kadar pazar için üretimin olmadığı, geçimlik tarımsal ekonominin hakim olduğu yalıtılmış bir il, Siirt kenti de kırsal artalandan sağlanan tarımsal ürünler ve kırsal artalarda yaşayanların ihtiyaç duyduğu, çoğunlukla yerel atölyelerde üretilen, mallar için yerel bir pazardı (Demir 2016: 50). O tarihten günümüze uzanan süreçte, sayıları milyonları bulan doğal bittim ağaçlarının aşılması ve yeni ağaç dikimi yoluyla Antep fıstığı üretiminin yıldan yıla artması, Antep fıstığı ve bittimle ilişkili mamullerin işlenmesi ve yün-tiftikten battaniye ve kilim dokunması için küçük atölyelerin kurulması ve ulusal pazara entegrasyonun sağlanmasıyla geçimlik ekonomiden pazar için üretime kısmen geçilebildi. Ancak Siirt ilinde temel ekonomik faaliyet alanı tahıl ve hububat ziraatı ile hayvancılık olarak kalmaya devam ettiği gibi tarım ekonomisinde güçlü bir ilerleme de sağlanamadı: Ulusal verilere göre, 2013 yılında Siirt ili, 442 milyon TL bitkisel üretim değeri ile iller arasında 51., 454 milyon TL canlı hayvan üretim değeri ile 52. sıradadır. Siirt iline bağlı firmalar 8.3 milyon USD ithalatla iller arasında sondan 10., 9.6 milyon USD ihracatla sondan 9. sırada yer almaktadır. Bu ekonomik geriliğin doğal sonucu olarak Siirt ilinde işsizlik oldukça yüksek bir seviyededir: 2013 yılı ulusal verilerine göre Türkiye'de işsizlik oranı %9.7 iken Siirt ilinde %23.4'dür ve bu oranla Siirt komşuları Batman ve Mardin'in arkasında Şırnak ve Diyarbakır'ın önünde yer almaktadır (TÜİK 2014: 8-29).

Siirt iline dair ulusal veriler yerine Siirt kentine dair araştırma verilerine müracaat edildiğinde kentte yaşayanların ekonomik güçsüzlüğü daha açık biçimde ortaya çıkmaktadır: Görüşülenlerin %13,9'unun öğrenci, %34,9'unun mesleksiz olmasının gösterdiği üzere Siirt kentinde yaşayanların önemli bir kısmı ekonomik anlamda üretken olmayan/ bağımlı kişiler; %3,6'sının işveren, %9'unun kendi hesabına çalışan/esnaf, %22,9'unun işçi, %15,7'sinin memur olmasının gösterdiği gibi çalışanların büyük bölümü ücretli çalışandır. Hemen hemen yarısı (%48.8) işsiz olan görüşülenlerin %3'ünün Genel Sağlık Sigortası, %61.4'ünün Sosyal Güvenlik Kurumu, %7.8'inin BAĞKUR dahilinde sağlık sigortasına bulunmaktadır; %10.2'si yoksullara sağlanan Yeşilkart'a sahipken %17.5'inin hiçbir sağlık sigortası bulunmamaktadır. Kentteki yaygın yoksulluğun en açık ifadesi görüşülenlerin mensup oldukları hanelerin %21.1'inin son üç yıldaki ortalama toplam aylık gelirinin 1-1000 TL, %21.1'inin 1001-2000 TL, %23.5'inin 2001-3000 TL, %4.8'inin 3001-4000 TL ve %1.8'inin 4000 TL üstü olması, %27.7'sinin ise hiçbir geliri bulunmaması yanında hanelerin %61.4'ünün herhangi bir mülkü olmamasıdır. Bu nedendir ki hanelerin çok az bir kısmı (%4.2) tasarruf edebilmekte, ezici bir çoğunluğu ise toplam aylık gelirleriyle toplam aylık harcamalarını ancak karşılayabilmekte (%57.8) ya da karşılayamamaktadır (%38).

Bu kötü ekonomik durum ve yaygın yoksulluğa karşın, Siirt nüfus artış hızının oldukça yüksek olduğu bir ildir: Ulusal verilere göre 2013 yılında Türkiye'de kaba doğum hızı binde 16.9 iken Siirt ili, binde 26.7 ile kaba doğum hızının en yüksek olduğu 6. ildir. İşsizliğin ve buna ek olarak yaygın politik silahlı şiddetin yarattığı güvensizliğin sonucunda, ildeki kırsal nüfus genelde önce Siirt kentine ardından Türkiye'nin ekonomik anlamda daha gelişmiş olan batı illerine göç etmektedir. 2012-2013 yılı ulusal verilerine göre Türkiye'de nüfus artış hızı binde 13.7 iken Siirt ilinde binde 10.5'tir, bir başka deyişle Siirt ilinin net göç hızı binde -7.8'dir (TÜİK 2013: 15-19).

Sonuçta, iklim koşullarının oldukça zorlu olduğu; sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan en geri kalmış, politik silahlı şiddetin ve buna bağlı güvensizliğin en üst seviyede yaşandığı

Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin sınırında yer alması, bu bölge içinde dahi yakın zamana kadar neredeyse yalıtılmış olması, merkezi idarenin ve kamusal yatırımların çok geç tesis edilmesi, ekonomisinin tarıma dayanması ve gelişmemesi ile kırsal alandan yoğun göç alması gibi birbirini olumsuz anlamda destekleyen etkenler neticesinde Siirt kenti bugün ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda güçsüz bir nüfusa ev sahipliği yapmaktadır.

OTORİTE MERKEZİ TİLLO

Yukarıda belirtilen tarihsel arkaplana ve güncel sosyal niteliklere sahip Siirt kentinde, görüşülenlerin önemli bir kısmının Tillo'nun Siirt (%92.2), İslam dünyası (%77.7), Türkiye (%61.4), diğer dinler (%32.5) ve daha da önemlisi kendileri için (%77.7) önemli olduğunu belirtmesinden anlaşılacağı üzere, Tillo'nun tanınırlığı yanında saygınlığı da muazzam bir seviyededir. Görüşülenlerin hemen hemen yarısının çocuğunun medrese eğitimi almasını istemesi (%48.8) ve Tillo'da verilen medrese eğitiminin önemli olduğunu düşünmesinden (%54.2) hareketle Tillo'nun sahip olduğu yüksek tanınırlık ve saygınlığın temelinde, Tillo'da bulunan medreselerin yürüttüğü dini eğitim faaliyetleri olduğu ileri sürülebilir. Ancak Tillo, Siirt halkı için salt dini eğitim faaliyetlerin yürütüldüğü bir merkez değil, aynı zamanda sürekli biçimde ilişki kurulan dini bir otoritedir: Görüşülenlerin önemli bir kısmı Tillo'daki din alimlerini ziyaret etmekte (%68.7), onların dini açıdan yetkin olduklarını düşünmekte (%62.7), dini konularda verecekleri fetvaları güvenilir bulmakta (%54.8), dini kaynakları araştırırken (%30.7) ya da dini bir konuda ihtilafa düştüğünde onlardan yardım talep etmekte/almaktadır (%31.9). Ama daha ötesi Tillo, Siirt halkı için salt dini eğitim yeri olmadığı gibi buradaki medrese görevlileri de salt dini eğitimci ya da dini konularda danışılacak kişiler de değildir. Tillo medreselerinde geçmişte ve günümüzde görev alan kişiler neredeyse Siirt halkı için cisimleşmiş kutsallıktır: Görüşülenlerin önemli bir kısmı Tillo'da bulunan türbeleri (%86.1) ziyaret etmekte, dua ettiğinde Tillo'da geçmişte ve günümüzde yaşayanları duasına eklemekte (%64.5), daha da ötesi Tillo'nun kendisi için kutsal olduğunu (%60.8) beyan etmektedir.

Tillo'nun kutsallıkla çerçevenilmiş otoritesi, geçmişe nazaran bir nebze azalsa da, sosyokültürel hayata da etki eden bir otoritedir. Öyle ki görüşülenler, Tillo'nun sosyal hayatta dini açıdan önemli olduğu (%89.2) yanında kültürel açıdan da önemli olduğunu (%92.8), Tillo'daki din alimlerinin sosyokültürel faktörleri yönlendirme gücü olduğunu (%46.4) düşünmekte ve gerçekleştirdikleri sosyal, kültürel (%33.7) ve sportif faaliyetlerin (%30.1) Tillo tarafından desteklenen faaliyetler olmasını önemsemektedir. Bu manada Tillo'nun sosyal hayattaki etkisi, ailevi ve kişisel pratiklerde de belirli düzeylerde belirleyici olmaktadır: Görüşülenlerin bir kısmı imam nikahını Tillo medreselerinde eğitim almış birine kıydırmayı tercih etmekte (%25.9), eş seçimi (%15.1), evlenme ya da boşanma (%17.5) ve aile içi ilişkiler konusunda Tillo'daki din alimlerinden görüş almakta (%13.9), Tillo'daki din alimlerinin isimlerini çocuğuna vermekte ya da onlardan bu konuda öneri almakta (%21.7) çocuğunun yetiştirilmesi (%22.3) ve ileride hangi mesleği seçmesi gerektiği konusunda (%13.9) Tillo'daki din alimlerinin görüşünü almaktadır.

Dikkat çekici biçimde Tillo'nun otoritesi, politik ve ekonomik pratikler söz konusu olduğunda daha da azalmaktadır: Görüşülenlerin bir kısmı Tillo'daki din alimlerinin siyasal bir yaptırım gücü olduğunu düşünmesine rağmen (%23.5) çok azı Tillo'daki din alimlerinin siyasal duruşunu kendisine referans almakta (%7.2), çok daha azı ise hangi siyasi partiye oy vereceği hususunda Tillo'daki din alimlerinden görüş almakta (%4.2); benzer biçimde görüşülenlerin çok azı bir mesleği icra ederken (%7.2) ya da ticaret yaparken (%15.1) Tillo'daki din alimlerinin bu konudaki görüşlerini almaktadır.

Medrese ve Otorite: Siirt Tillo Medreseleri Örneği

	EVET	HAYIR	BİR FIKRİM YOK
Tillo, sosyal hayatta dini açıdan önemlidir	%89.2	%5.4	%5.4
Tillo, kültürel açıdan önemlidir	%92.8	%4.8	%2.4
Tillo, benim için kutsaldır	%60.8	%29.5	%9.6
Tillo'daki din alimlerini ziyaret ederim	%68.7	%22.9	%8.4
Tillo'da var olan türbelerin ziyaret ederim	%86.1	%9.6	%4.2
Tillo diğer dinlerde önemlidir	%32.5	%27.7	%39.8
Tillo, İslam Dünyası'nda önemlidir	%77.7	%4.8	%17.5
Tillo, Türkiye için önemlidir	%61.4	%15.1	%23.5
Tillo, Siirt için önemlidir	%92.2	%1.8	%6
Tillo, benim için önemlidir	%77.7	%17.5	%4.8
Tillo'daki din alimlerinin dini açıdan yetkin olduğunu düşünürüm	%62.7	%15.7	%21.7
Dini kaynakları araştırırken Tillo'daki din alimlerinden yardım alırım	%30.7	%56	%13.3
Dini bir konuda ihtilafa düştüğümde Tillo'daki din alimlerinden yardım talep ederim	%31.9	%59	%9
Dini bir konuda Tilloalimlerinin vereceği fetva benim için güvenilirdir	%54.8	%21.7	%23.5
Dua ettiğimde, Tillo'daki yaşayanlar veya vefat etmiş olanları da duama eklerim	%64.5	%21.7	%8.4
İmam nikahını Tillo'da dini eğitim almış birine kıydırırım	%25.9	%59	%15.1
Çocuğumun yetiştirilmesi konusunda Tillo'daki din alimlerinin görüşünü alırım	%22.3	%63.3	%14.5
Çocuğuma isim verirken Tillo'daki din alimlerinin isimlerini veririm ya da öneri alırım.	%21.7	%62.7	%15.7
Çocuğumun ilerde hangi mesleği seçmesi gerektiği konusunda Tillo'daki din alimlerinin görüşünü alırım	%13.9	%73.5	%12.7
Çocuğuma medrese eğitiminin verilmesini isterim	%48.8	%36.7	%14.5
Tillo'da verilen medrese eğitiminin önemli olduğunu düşünürüm	%54.2	%19.3	%26.5
Eş seçimimi yaparken Tillo'daki din alimlerinin bu konudaki görüşü benim için önemlidir	%15.1	%65.7	%19.3
Evlilik ve boşanma ile ilgili hususlarda Tillo'daki din alimlerinin görüşü benim için önemlidir	%17.5	%55.4	%27.1
Aile içi ilişkilerin nasıl olması gerektiği konusunda Tillo'daki din alimlerinden görüş alırım	%13.9	%73.5	%12.7
Tillo'nun siyasal duruşunu referans alırım	%7.2	%73.5	%19.3
Tillo'daki din alimlerinden siyasal bir yaptırım gücünün olduğunu düşünürüm	%23.5	%46.4	%30.1
Bir siyasi partiye oy vereceğim zaman Tillo'daki din alimlerinden görüş alırım	%4.2	%84.9	%10.8
Bir mesleği icra edeceğim zaman Tillo'daki din alimlerinden görüş alırım	%7.2	%80.7	%12
Ticaret yaptığım zaman, Tillo'daki din alimlerinin bu konudaki görüşlerini alırım	%15.1	%70.5	%14.5
Tillo'daki din alimlerinin sosyokültürel faktörleri yönlendirme gücü olduğunu düşünürüm	%46.4	%28.3	%25.3
Günlük hayatta sosyal, kültürel faaliyetleri gerçekleştirirken bunların Tillo tarafından desteklenen aktiviteler olması benim için önemlidir	%33.7	%48.2	%18.1
Günlük hayatta sportif faaliyetlerimi gerçekleştirirken bunların Tillo tarafından desteklenen faaliyetler olması benim için önemlidir	%30.1	%51.8	%18.1

SONUÇ

Buraya kadar betimlenmeye çalışılan veriler ve bu verilerin görüŖülenlerin yaŖ, cinsiyet, medeni hal, öğrenim düzeyi, meslek, ekonomik gelir düzeyi, etnik köken gibi temel sosyal özelliklerine göre neredeyse hiç farklılaşması, Tillo'nun Siirt halkı üzerinde politik, sosyal, ekonomik ve bunlarla karşılaştırılmayacak kadar yüksek bir dini otoriteye sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Şüphesiz her otoritede olduğu gibi Tillo'nun Siirt halkı üzerindeki bu otoritesi de ilişkinin tarafları olan Siirt halkı ve Tillo'nun nitelikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Ancak söz konusu otoritenin tesisi ve devamlılığını sadece Siirt halkı ve Tillo'nun niteliklerine indirgemek doğru değildir. Çünkü, sadece Tillo'nun değil diğer birçok dini kurum ve kişinin Kürt coğrafyasında, halk tarafından meşru otorite olarak tanınması, asıl olarak bu bölgede son iki yüzyılda yaşanan makro sosyopolitik dönüşümün sonucudur. Bilindiği gibi 1800'lü yıllara kadar bölgedeki temel politik yapılar Osmanlı'ya bağlı otonom beylikler ve bu beyliklerin sınırları içinde yaşayan aşiretlerdi. Birbiriyle sık sık anlaşmazlık yaşayan aşiretler arasında dengeyi sağlayan ana otorite ise beyliklerdi. 1800'lü yılların ilk yarısından itibaren, Osmanlı merkezi idaresinin kararıyla, beyliklerin ortadan kaldırılması ama buna karşın merkezi devlet otoritesinin tam anlamıyla kurulamaması aşiretler arası dengeyi sağlayacak yeni bir otoriteyi gerektirdi. Hem aşiret dıŖı olmaları hem de kararlarını dine göre verdikleri algısı nedeniyle din adamları kısa sürede sadece aşiretler arası değil kişiler arası anlaşmazlıklarda da müracaat edilen hüküm vericiler yani yeni otoriteler haline geldi (Bruinessen 2004; Jwaideh 1999). Tillo'nun, Cumhuriyet döneminde, Kürt coğrafyasındaki birçok dini kurum ve kiŖi etkisini kaybederken otoritesini daha güçlü biçimde sürdürebilmesi de benzer bir sürecin sonucuydu. Doğal yalıtılmışlığı ve ekonomik önemsizliği neticesinde Siirt'in devlet otoritesinin en geç tesis edildiği yer olması, dini kurum ve kiŖilerin bu bölgede uzun yıllar neredeyse rakipsiz otoriteler olarak kalmasının birincil sebebiydi. Bu bağlamda, 1950'li yıllardan itibaren yalıtılmışlığın ortadan kalkması ve böylelikle Siirt'in ulusal sosyal bütüne entegre olmaya başlaması da Tillo'nun otoritesinin, geçmişten farklı olarak, kimi alanlarda gerilemesinin temel sebebiydi. Bu süreçte en genel anlamda, yeni yaşam tarzlarıyla tanışılması sosyokültürel alanda, kapitalist sistemin hâkim olması ekonomik alanda, 1970'lerden itibaren İslami, 1990'lardan itibaren Kürt ulusalcılığını savunan politik partilerin kurulması ve aşiret örgütlenmesinin gücünü kaybetmesiyle politik alanda, diğer dini otorite taşıyıcıları yanında Tillo'nun gücünün de sınırlandırılmasına neden oldu.

Ama sonuçta, Siirt kentinde tamamıyla Sünni Müslüman bir nüfusun yaşadığı yani kentin dini açıdan homojen olduğu, Tillo medreseleri dıŖında 60 civarında medresenin faaliyet yürüttüğü, özellikle Nakşibendi ve Kadiri tarikatlarının gücünü koruduğu, tarikatlar bünyesinde şeyh-mürüt ilişkilerinin oldukça yaygın olduğu ve 2000'li yıllardan itibaren geleneksel dini kurumların devlet tarafından desteklenmeye başlandığı göz önünde bulundurulduğunda, dini kurum ve kiŖilerin Siirt sosyalliği üzerindeki belirleyici etkisinin bu çalışmada betimlenmeye çalışıldığından daha güçlü olduğu ve yakın gelecekte kolaylıkla aşınmayacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akdemir, M. H. (2016). *Siirt İlinde Medrese Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bruinessen, M. V. (2004). *Ağa, Şeyh, Devlet*. İstanbul: İletişim.
- Demir, Ş. (2016). *Cumhuriyet Döneminde Siirt*. Bursa: Düzey.
- Jwaideh, W. (1999). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi*. İstanbul: İletişim.
- Kayhan, B. (2014). *Klasik Medreselerin Kurumsal Yapısı: Tillo Medresesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazıcı, Z. (2016). *Anahatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Sarıkaya, Y. (1997) *Medreseler ve Modernleşme*. İstanbul: İz.
- Özgen, N. ve Karadoğan, S. (2009). Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19 (2): 61-81.
- Talas, A. (2000). *Nizamiye Medresesi ve İslam'da Eğitim-Öğretim*. çev. S. Cihan. İstanbul: Etüt.
- TÜİK/Türkiye İstatistik Kurumu (2014). *Seçilmiş Göstergelerle Siirt 2013*. Ankara: TÜİK.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1965). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Zengin, Z. S. (2002). *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ.